Vita magistra historiae

În decurs de un an, între jumătatea lui 2008 și cea a lui 2009, cultura română s-a îmbogățit cu un corpus masiv și valoros, constituit din *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din țara Moldovei* (vol. I, 1429-1750; vol. II, 1751-1795; vol. III, 1796-1828; vol. IV, 1829-1859), editat de Ioan Caproșu și Elena Chiaburu, și apărut la Casa Editorială Demiurg, Iași.

Prefața ediției nu doar că este scrisă în stilul profesorului Caproșu – lapidar, limpede și convingător –, fiind o astfel de descriere a conținutului lucrării, dar este concordantă și cu spiritul corpusului. Este o descriere de tipul celor pe care istoricii le rânduiesc înaintea documentelor istorice din edițiile pe care singuri și le întocmesc. De aici aflăm că: „Vechile însemnări de pe cărți, manuscrise și tipărite, reprezintă un izvor de importanță covârșitoare pentru istoria culturii și cea politică, economică și socială, relevînd aspecte esențiale pentru cunoașterea istoriei românești pînă la mijlocul secolului al XIX-lea. Ele oferă informații cu privire la viața culturală, stăpânire funciară, producția agricolă, categorii sociale, dări, monedă, prețuri, circulație monetară, metrologie istorică, politica economică a unor domni, meșteșuguri, organizarea muncii, căi de comunicație, mijloace de transport etc.”, precum și că: „Mentalul colectiv, psihologia de masă și cea individuală, comportamentul uman, aflate în strânsă legătură cu sistemul socio-economic și nivelul dezvoltării culturale, își găsesc și ele reflectarea în însemnările de pe cărțile vechi”, totul fiind un „imens jurnal colectiv al istoriei noastre, o istorie scrisă «de cei mici», cum spunea Nicolae Iorga” (vol. I, p. V).

Deși cât se poate de explicită, această prezentare nu face decât să ne revele sintetic conținutul textelor adunate în volum și să noteze importanța unei astfel de ediții. Toate acestea se datorează modestiei unui anumit tip de istoric. Probabil cel real.

Mulțumindu-le editorilor pentru trudă și îngăduindu-le un vremelnic răgaz, cititorul care își face darul de a parcurge cele patru volume ale ediției încearcă nenumărate forme ale plăcerii intelectuale. Nu vom vorbi despre importanța lingvistică a unei astfel de ediții, deși aceasta este reală și incontestabilă. Simpla lectură a corpusului este nu doar aducătoare de satisfacții depline – începând cu ușurința cu care se parcurg textele, trecând prin varietatea și complexitatea informațiilor dobândite și încheind cu valoarea acestora pentru intelectul oricui –, dar și una îmbogățitoare, atât prin sine, cât și prin orizonturile pe care o astfel de lectură, împreună cu conținutul ei informativ, le deschide.

1. Simpla mențiune de nume fără vreo altă precizare, menționarea numelui copistului, a celui care a citit cartea, a posesorului cărții, a celui care a comandat copia sau a plătit legarea cărții (mai ales bisericească, deși mai apar și câte o *Gheografie*, un *Letopiseț*, o *Ritorică*, o *Gramatică*, sau o *Istorie*), menționarea faptului că volumul a fost cumpărat și (spre a fi) donat, totul însoțit de blestemele medievale pentru a evita orice modalitate de înstrăinare a cărții, cu toate că urmează o practică, nu doar indică inserția și adoptarea unui comportament, ci arată prezența deja a mentalității care a promovat respectivul comportament.

Se găsesc în acest volum însemnări referitoare la carte ca obiect, la text și la conținut, la posesia a ceva – de la carte la alte bunuri –, cine a cumpărat sau donat cartea, cine a recondiționat-o etc. Apar astfel donatori, posesori, legători de carte: „Silvestru, din mila lui Dumnezeu, patriarh al fericitei cetăți Antiohia. În anul una mie șapte sute șaptezeci și patru, în luna mai, am venit în Iașul ocrotit de Dumnezeu, în timpul domniei preacinstitului și preaînălțatului domn domn Ioan Ioan Nicolai voievod. Și am poposit în cinstita mănăstire a celui întru sfinți părintele nostru Sava cel Sfințit și Începătorul pustiei, în vremea egumeniei preacuviosului egumen chir Damian. Și pentru bucuria sfîntului și mîntuirea sufletului nostru, am dăruit către această sfîntă mănăstire aceste douăsprezece *Mineie* de față. Iar cel care va îndrăzni să le răpească sau să le înstrăineze, să fie afurisit și blestemat și neiertat, iar după moarte neputrezit. Silvestru al Antiohiei”; „Ioan Grigorie Alexandru Ghica, cu mila

INGRES *Cap de tânără*

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)

lui Dumnezeu stăpîn și domn al întregii Moldovalahia. Și aceasta, printre altele, se dăruiește de noi școlii din Iașul Moldovalahiei, pentru folosința filologhilor și studioșilor", „Să să știe că această sfîntă carte ce să cheamă *Pravilă* este a domniei sale ștefan Gălușcă și am legat-o eu, Toader logofăt la let de la zidire(a) lumii 7283 iar de la mîntuirea lumii 1774 avgost 26 de zile"; „Trii lei am luat pe lucru aceștii cărți. Ierei Ioan legători de cărți". Totodată, aceste însemnări furnizează, destul de frecvent, felurite informații care pot interesa mai mult decât ceea ce, aparent, ar vrea să transmită cel care le face: „S-au tălmăcit în sf(î)nta mănăstire Neamțul, iară de pre izvodul cel tălmăcit s-au prescris de a doa oară, în sf(î)nt(a) mănăstire Secul, de nevrednicul între monahi și multpăcătosul Theofan, la anul 1799 mart(ie)", de unde putem afla despre unele proceduri.

Firește, nu lipsesc obișnuitele însemnări retorico-persuasive, provenind de la traducători, copiști și revizori, prin care aceștia încep prin a-și clama truda, după care prezintă cititorului sumarul scrierii, dar și dificultățile actului executat de către scriptor. În final, se solicită bunăvoința cititorilor în moduri în care, de sub capul plecat al scriptorului, se întrevede privirea ce combină ironia cu promisiunea dulce-amenințătoare: „Precum dorește cerbul la izvoarăle apelor, așa am doritu și eu ca să ajungu la sfîrșitul aceștii cărți, care să numește *Letopisățu* al țării Moldovei, și cu ajutoriul lui Dumnezeu, precum l-am început, am ajunsu de l-am și săvărșitu cu scrisul. Care *Letopiseț* scrie că iaste izvoditu de răposatul Urechie vornicul, și începutul țării (scrie) că au fostu de la Dragoș vod(ă), care întîi au descălicat țara Moldovei și așa den domnu în domnu, vine de rîndu pînă aici la a dooa domnie a lui Aron vodă cel cumplitu, și acestui *Letopisețu* sfîrșitul aici îi iaste, iar carele va pofti să știe și de cei - alalți domni ce au urmatu de aici înainte, să citească la *Letopisețul* care iaste izvoditu de răposatul Miron Costin ce au fostu logofet mare, unde și sfîrșitul lui Aron vodă îl vei afla la cît bine au ajunsu pe urmă la săvărșitul lui. Derept aceia, iubiților cititori, cu plecăciune mă rog dumilorvoastră, ca cetindu pe această carte și găsindu-se vre-o greșală den condeiu să nu blestemați, nici să huliți, cu cu duhul blîndeților să iertați și să îndireptați, crezînd neputinței și slăbiciunei firei omenești, pentru că fiind și eu omu pătimitoriu în lume, multe voi fi greșitu, pentru cari dumneavoastră iertîndu și îndireptîndu, să luați iertăciune de la preavecinicul și preaputernicul Dumnezeu, prin I(su)s H(risto)s Domnul și Mîntuitoriul nostru căruia i să cuvine cinstea și închinăciunea, acum și pururea și în vecii vecilor, amin".

INGRES *Alfred-Emilien O'Hara*

În același spirit, un altul își „asigură" cartea: „Să să știi de cîndu am cumpărat acest sfînt *Conograf* (sic!) de la Zaharia Cehan și am dat pe dînsul un cal și cine s-ar tîmpla să-l furi să fie blăstămat di cei 318 Sfinți Oteți cu tot neamul lui. 1774 / 7282, iunii 30", act care nu necesită nici măcar știința de a scrie: „Această carte iaste a lui Toma steclariului, tighinian, care carte cine va fura-o de la dumnealui să fiia afuresit, amin. Iau, Neculaiu am scris. Velet 7272 <1768> septemvrie 30".

2. O categorie interesantă și consistentă de însemnări o constituie aceea referitoare la felurite fenomene naturale (eclipse, trecerea unor comete, secetă, cutremure, diferite calamități). Provenind din amestecul de teamă, curiozitate, înțelegerea nimicniciei și neputinței omului, dar și bucuria micii victorii de a supraviețui, acestea furnizează informații plasate pe mai multe nivele, multe dintre acestea fiind importante sub aspect istoric, social, dar indică și felul în care se redactau astfel de notițe: „Adecă să să știe de cîndu au perit soarele, în luna lui marte in 21 dni, într-o sfîntă duminecă, prin prînzul cel mare, aproape de namezi. Și l-au văzut toți creștinii cîndu au perit. Iar la velet de la zidirea lumii este 7272, iar de la Hristos este 1764. Eu, Le - pădat dascălul"; „În anul 6941 s-a întunecat soarele, iunie 17"; „Să s(e) știe de cînd s-au arătat steaua, pe la miezu-nopții, cînd băte moscalii cu turcii la Hotin. Și s-au arătat ace stea, april(ie) 2 zile, și au ținut pînă la septemvrie 2 zile, și s-au ascuns, în veleat 7272 <1768> sept(emvrie) 2. Vasile Holban, Ioan Holban. Steaua cea cu coadă se cheamă grecește comet"; „La anul 1819 iulie 21, s-au arătat o stea cu coadă dinspre apus și dinspre miazănoapte (Gr. Cananău)"; „Să să știe de cînd au fost steaua cea cu coadă, în zilele lui Ioan Nicolae voivod, la leat 7252 ‹1744› m(easea)ța fevruare"; „La veleat 1797 au fost mare certare de la milostivul Dumnezeu pentru păcatele noastre, adecă nevoie mare de

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)

secită, că s-au dogorît toate"; „Să știe de cînd au fost viforul cel mare la Sfinții 40 de Mucenici cînd au murit oameni mulți și vite nesocotite și pentru ca să să țină minte am făcut însemnare, veleat 1797 mar-

INGRES: *Odiseu* (studiu pentru *Triumful lui Homer*

tie"; „În anul 1819 au fost ciumă în tîrgul Botoșanii, carii s-au început de la Sfîntă Marie Mică și s-au prelungit pîr-după Cră - ciun"; „Să se știe de cînd s-au cutremurat pămîntul de au crăpat mănăstirea și clopotnița, în zîlele lui Grigorie vodă, în domnie al doile, întru anii trecuți 7246 ‹1738› maiu 31 în pol dnă. Ierodiacon Neculaiu am scris", știre raportată și de alții, cea mai bogată perspectivă (dar care nu totalizează informațiile furnizate de către cei ce consemnează evenimentul!) fiind următoarea: „Să s(e) știe de cînd au fost cutremuri mari și au căzdut turla Golăi ș-au crăpat pămîntul la Ieș(i) și au ieșit ap(ă) și năsip. ș-alte biserici și curți s-au smintit în dzilile lui Grigori voievod, 7246 ‹1738› mai 31. Și mănăstire Răchitoasă s-au răs(i)pit tot la acel cutremur"; „Să s(e) știe de cînd am văzut curcubea spre miazănoapte, în luna lui ghenar, în 9 zile, și îmbla v(e)letul 7248. Și atunci eram în țara Ardealului, la mănăstirea Milașului Mare. Ierodiacon Paraschiv, moldovan"; „Să s(e) știi dea cînd s-au tîmplat mar(i) priimeajdii de au arsu Tîrgul de Sus, cu mahalale cu tot, cînd să sperie(ă) tot orașul. Ș-au ars și mănăst(i)ri Golia, cu clopotniță cu tot, ș-au arsu S(fe)ti Teodor(i) și s-au tîmplat acești toate într-o luni, la 3 ceasuri de zi, la Ion Costantin v(oie)vod… Scris-am eu, Ilii ot vist(erie), întru pomenirea … L(ea)t 7243 ‹1735› iunii 23. Ș-au-uz arsu 668 cas(ă). Fac altă și mai bună". Unul, mai informat notează atent: „La anul 1831 ghenarie 11 zile, marți noapte spre miercuri la nouă ceasuri fără 20 minute evropenești sau 4 ceasuri și 8 minute turcești s-au cutremurat pămîntul cînd mă găseam în casele de la mo - șia me Stolniceni, cari cutremur au ținut 5 minuti", iar un altul cade în extaz: „În știință să ne fiie pentru semnul ce s-au făcut pre cer la leat 1837 ianuarie 14, la 9 ciasuri din noapte. S-aprinsese aerul și ardea minunat, ca cînd ardea o casă mare, semn de la Dumnezeu fiind aceasta".

3. Un loc important îl ocupă evenimentele din viața indivizilor. În felul acesta se înșiră evenimentele cruciale: nașteri, cununii, hirotonii, decese, sau cele referitoare la diferite schimbări din viață: „În anul 7039 martie 20, la miezul nopții spre luni, a murit starețul Ioil, în schimă Ioan, ucenicul lui Adam, sub egumenul Teodosie"; „Să se știe de cînd s-au săvărșit cumnatul Ion Bîrlădeanul" (interesantă este consemnarea următoare, care trimite către registrele preoțești de tipul *matricula defunctorum*: „Să să știe de cînd au murit femeia lui Iancu băcalu, 1835, luna lui apr(ilie) 12, Săptămîna luminată, Sîmbătă. Gheorghe dascal"); „Să să știe că la ducire moscalilor din Moldova, let 1792, la acest let au luat căpitanu Petre di polcul Faganareschi granadirsii pi Maria, fata mari, fata d(umi)sale giupînului Botianu și a giupînesei Sandei, și s-au cununat aici în Biserica domnească din tîrgu Bîrlad, după voia sa și cu poronca părintelui prot(opopul), și de mine preotu Costantin, nefiind preoții rusăști, fiindcă să rîdicasă împreună cu polcurile și să dusăsă și iai și adiverința la mînă d(umnea)lui căpitanulu Petre, după cerire sa, că … trecut peste hotar necununați"; „Să se știe de cîndu s-au născut copila no(a)str(ă) Ilinca. Fevruar 29, leat 7301, leat 1793, și Iliia, leat 7304 «1795» săptemvri 8, și Nastasie, leat 1798 octomvrie 26", (urmată de o „rețetă" – pe care o citäm; poate nu e un model caduc) „Culege vîrful smerenii și sapă rădăci(n)ă plăcăciunii și o pune în o(a)la dreptății și o acopere cu talgeru răbdării și atunce vei fi copil făr-de nici o prihană"; „Să să știi de cînd a vinit eu (sic!), Ion a Savii, la mănăstire, în cîșlegile de iarnă mergem pe 3 ani. Și am vinit la mănăstire la Dragomirna, la părintele Stratulat igumănul"; „Să să știi de cîndu m-am călugărit aicea la sfînta mănăstire Niamțul, în dzilele mării sale Ioan Costandin Nicolaiu voievod, fiind mitropolit țării chir Nechifor, Morăian, și m-au călugărit sfinția sa chir Macarii egumen Niamțului și m-au făcut deacon sfinția sa chir Varlaam episcope Radav(s)coi, leat 7252 ‹1744› mesița fevruarie 17"; „Să să știe de cînd am învățat carte în Moldovița, în zilele lui Grigore vodă, domn Zemle Moldavschi, eu, Pintelei diac. și am socotit că dacă m-ași mai trudi a mai îmbla, mai bine aș muri. V(ă)leat 7250 tocma"; „Să s(e) știe că la anii 1797, marți după Paști, pe la amiazizî mi-au arsu casele din Bălășești, scoțînd numai lăzile și așternutul, arzînd și piste una sută chile de pîine", și chiar o mică însemnare plină de mândrie: „La anul 1839, la erste clase, Maria Cantemir. La 1839, am avut eczamen, la 29 iuni, și am fost întăi primiantă la erste clase, la doamna Ana, una mare profesor, și au fost mulți domni care ne-au aplăudat".

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)

4. O clasă aparte, relativ bine reprezentată, este cea a rețetelor și sfaturilor: „Pentru dureri de măsele: să iei lemn de zad de la băcănie și de o pără piatră acră și iară de o pără cuișoară și o jumătate de ocă de oțet și să arunci și o bucată de oțel să lege ... pînă ce a rămîne ca ci ...ze di dramuri și să ție zamă în gură că nu-i va fi nimică"; „Doftorie pentru măseli: să cauți un copăcel ulmu în pădure și să cauți pă frunză că ari niște gogoșăli negri sau verzi și de acealea să iei și să le fierbi bine cu vin alb și să lași pînă să va răcori atîta cît poț(i) ținea în gură fierbinte. și de aceea să ții în gură dimineața după ce te vei spăla, dar mai vîrtos sara cînd te vei culca. 1838 iuni(ie) 20", sau: „Psalmii ci să cetescu la vreme di primejdii: cînd să rădică vrăjmașii spre tine, zi psalmul 3, 19, 30, 31; cînd audi ciumă, zi psalmul 90; cînd ai căzut în păcat, zi psalmul 11, 45, 46, 70, 72; cînd mergi la Domnu să te judeci cu cinevai, zi psalmul 20, 75; cînd va cădea vreo frică preste tine, zi psalmul 6, 66, 76; cînd ai supărare di dram, zi ps(almul) 37; cînd cade la închisori sau la robii, zi psalmul 69; cînd vor fi trăsnete sau fulgeri și grindină, zi psalmul 84; cînd din...".

Astfel de note nu constituie o noutate, ele fiind prezente din Antichitate, în toate culturile. Semnificația lor, însă, este importantă întrucât ele reflectă două aspecte. Ele sînt reflexe ale unor lecturi sau au origine populară. Indiferent de origine, însă, notele acestea indică dorința (și chiar nevoia) celui ce scrie de a păstra și transmite cunoștințe pe care le consideră utile și importante. Astfel de însemnări, prin conținut și prin universalitatea maximă a potențialului destinatar, constituie germenele conceptului «almanah».

5. Pe măsură ce se avansează în timp (și crește numărul de însemnări din cele patru volume masive), se constată apariția și dezvoltarea unui fenomen cât se poate de important. În urma interacțiunii cu cartea, în urma dezvoltării și nuanțării vieții sociale, cititorul începe să abandoneze starea pasivă de receptor, simțind nevoia de a se exprima, de a-și forma opinii și de a participa cu acestea la evoluția socială. În felul acesta, apare o varietate de note încărcate de subiectivitate sau generate de voința de a fi obiectiv, dar toate scoțând în evidență mișcările societății, prin individ, dând seama de evoluția individului, parte a organismului social și contributor la acesta.

O primă subcategorie o constituie notele de cititor, prin care acesta își notează și fixează cunoștințele nou dobândite sau încearcă să orienteze și să ușureze lectura următorului (din propria familie sau, în cazul vânzării cărții, a altcuiva): „Italii se numesc frînci" (în sl.); „Trii lucruri sînt urâte lui Domnezău: bogatul nemilostiv, bătrînul curvariu și săracul mîndru și fudul"; „Iudeia să tălcuiești Ispovedanie; Vifleimul, Sfîntul jerverlic, acolo unde este pîne(a) vieții".

Notele referitoare la lecturi se fac pe chiar volumul la care se face referire, astfel că acesta ajunge să conțină și textul „analizei critice" aparținînd cititorului: „Cetind și părechea acestui *Litopisițu* tot m-am cunoscut îndreptățit a lăuda răvna scriitoriului lor, iar ce mai de căpetenie a mea simțire este a bănui purtării norocului către acest scriitoriu, căci nu i-au slujit a-i descopere pentru întîmplările bunicilor noștri moldoveni, înntocmai precum au fost. Căci atunce osteneala cuprinsă întru scriere acestui *Letopiseț*, fără sminteală ar fi fost de înalti pătrundiri moldovenilor, privind oglinda strălucitelor bărbății a strămoșilor, care aice nici a cincizăci(a) parte nu este arătată. Fără numai decît streinei scriitori, precum odineoară nu putea crăcni de bărbăția moldovenilor, asemine la scrisul istoriei sau a *Litopisiților*, pentru a-și tocmi macar prin asemine către ormașii lor din cărările ce în trecutele vremi le pierdea, deacă îi apuca bravei atunce moldoveni, scria cîte cheva și de moldoveni. 1834 oct(omvrie) 13, am început a ceti tomu întîiu și fevr(uarie) 15 am săvârșit și pe acest al

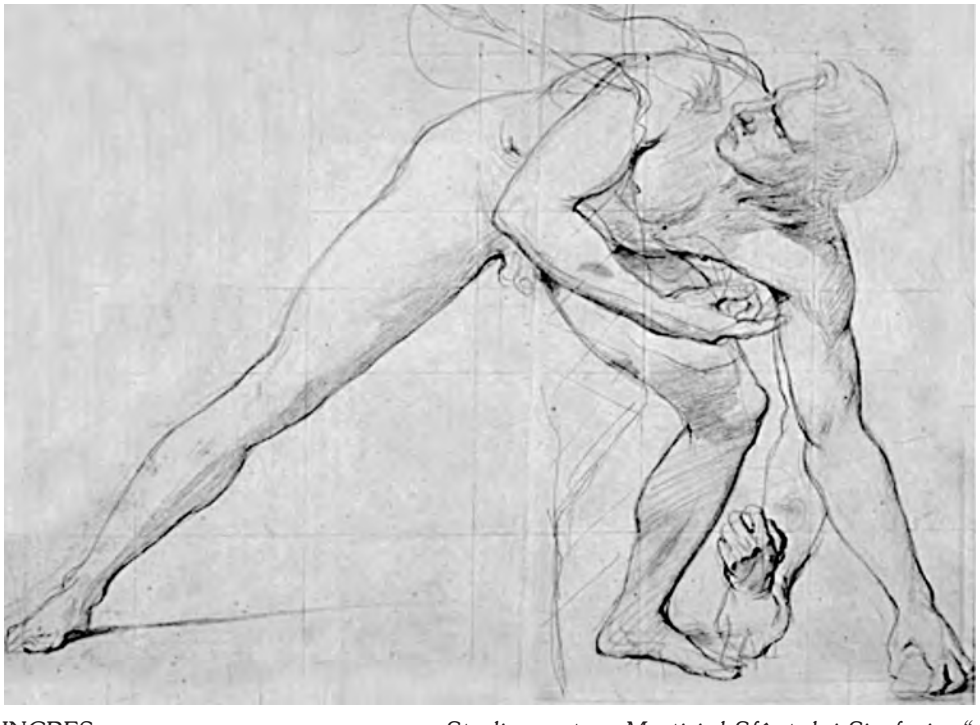

INGRES *Studiu pentru „Martiriul Sfântului Simforian"*

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)

doile. Petre Vrona pah(a)r(nic), în m(ănăsti)rea Slatina". Totodată, de la simpla exprimare a opiniei: „Am cetit această minunată *Istorie* pînă la sfîrșit, la marte 1797. Misail Toacă. Lehr(ter) von Sutzawa și eu, cel mai gios iscălit, pe această istorie am cetit. *Istoriile* sînt minunate, dar nu sînt adivărate. Miron Toaca", se poate ajunge la inserții caustice ale opiniilor cititorului, date de scoaterea la iveală a umorilor provocate de lectură: „Și eu am cetit toată carte lu *Oxisteru*, avînd oareșcare rîvnă ca să aflu multe ci-m sînt trebuitoare la a me pitrecire, dar cu cît mai vîrtos merîndu-mă de procopsala acestui înțălept ci au zugrăvit toate haractirurile, unile cerești și celi mai multe pămîntești, cum și oareșcari întîmplări și obiceiuri pe care le-au alcătuit cu a sa înțălepciune precum sînt. Iară tu, scriitoriule și logo(fe)ti cum dar, prescriind toata cartea, nu ai lipădat mîndria și minciunile, de vreme ci și Oxisteru nu să înceteazi a grăi pentru dînsile cu multă catigorii. Tu, în loc ca să te înțălepțăști și să dai pricina altor înțălepți, însumi (sic!) tu te lauzi și spui o mie de minciuni, deasupra iscăliturii tale, pe foaia din a stînga, în chip de litopisăți, dar cu totu neadivărat, acesti ci scrii tu, frate. Dacă s-ar fi întîmplat să fie toți oaminii beți sau dormind, și după a lor dișteptare puté să crează, și încă nu. Aceasta m-au pus la o mie de prepusuri că ai fost însuț(i) aicele bat. Și nu sînt la îndoială, nu le-ai auzit de la o adunare unde să metahirisăște băutura. Gavril Popcr (sic!). 1809 ghen(a)r 30".

Unele note se pot adăuga cărții respective devenind forme de pareneză: „Fiiule, cîndu înveți carte, învață bine, nu te mozăci, nici te încurca cu mintea, dzicîndu că, cumu oi învăța, așa a hi învățată, ca să-mi pot chivernisi. Că de-i gîndi așa, prea rău te zmitești. Căci cartea nu iaste lucru pămîntesc ca să-l cioplești cu barda, ci iaste duhu datu de la D(u)mn(e)dzău, ca să-l lucrezi cu mintea; și de-ți va fi mintea curată, atunci și cartea poți s-o înveți cumu să cade, iar de-ți va fi mintea fluturatecă, atuncea, în locu de învățătură de ocărăști. Fiiule, cîndu scrii ceva pe vreo carte ce iaste cinstită, nu scrie fieștece, nici neîngriji, ce scrie ce iaste de treabă. Căci cît va trăi acea carte, slova ta încă va fi acolo, și sau te va lăuda, sau te va huli; și nu te leni a ceti la Apostol și ia seama de vezi cumu vinu cuvintele și ce cuprindu; 7254 altul, 1745. Hagi Serafim ieromonahu ot R(a)r(ău)".

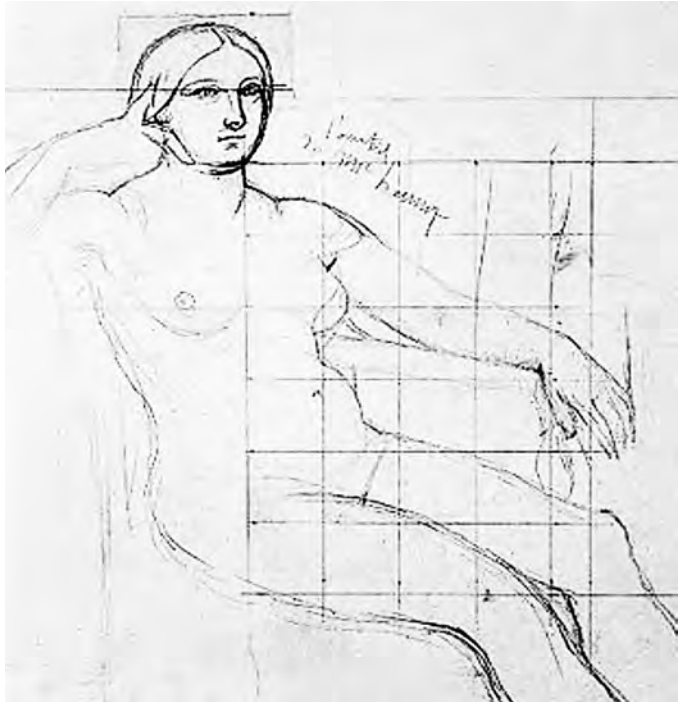

INGRES *Studiu pentru „Madame Moitessier"*

Prin varietatea lor, prin multiplele informații furnizate, prin numeroasele perspective pe care le au la bază dar, mai cu seamă, prin spontaneitatea, prin libertatea și ingenuitatea percepției și a exprimării, prin naturaleța șuvoiului care curge prin pana care le fixează, aceste însemnări surprind istoria în desfășurarea ei firească, o fac și o transmit. De aceea, în opinia noastră, toate acestea sunt infinit mai valoroase și mai reale decât orice însemnări aparținînd sagacilor trecători străini, multpreadispuși să observe, să clasifice și să prindă un neam întreg în insectarul verdictelor în care propria perspectivă îi încorsetează. În fapt, indiferent de cantitatea de informație, notele acestea sînt furnizoare de date calitative, mai mult decît simple semne ale vieții complexe a unei societăți; viața însăși a societății.

6. Parcurgerea celor patru volume arată un complex proces prin care se dezvoltă mentalitatea individului și a comunității care se constituie prin coagularea gândurilor și trăirilor personale. Indiferent de natura textului pe marginea căruia apar aceste notițe, ele exprimă reflecții personale, ne arată că individul gândește, se exprimă, corectează, totalizează, începe să își treacă existența în scris, căci, știe bine, slova e veșnică, iar indivizii – mai mult sau mai puțin comuni –, oricum, nu doar conducătorii, doresc să existe și astfel, să se exprime și învețnicească. În el se manifestă febra consemnării simple și lapidare: „La anul 1797 s-au sculat leșii asupra Bucovinei"; „La anul 1799 au fost iarna cea mare și vara au fost ciumă. Constantin dascăl"; „3 ghenar 1806 au răposat logofătul Roz(no)vanu"; „Să să știe că la anul 1799 s-a cutremurat pământul"; „An 1829, martei 21 zile, au tunatu", apoi cu conexiuni între evenimente – mai ales istorice – și fenomene naturale spectaculoase, boli: „1819 iunie 8, zorba în Ieși și schimbare domnii domnului Calimah și rînduire Sutul voievod. Iordachi Niagu gramatic vămii. Întru această vreme și o ste cu coadă și doo curcubeie împregiurul soarelui și ciumă în Ieși și la viile Socolii în iuli", apetența pentru faptul divers și scrisul ca martor: „În zilele preînălțatului domn Alexandru Ion

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)

Calimah v(oie)vod, întîmplîndu-mă în oraș Iași, au ploat o ploaie foarte strașnică în an(ul) 1797 iunie 18, gioi sara, la un ceas de noapte, ploundu ploaia în doî cu piatră, care piatră cumpănind-o drept în cumpăna galbenilor, am aflat-o tocma patru dramuri, mai mare ca un ou de hulub. și am încredințat scriindu aice spre știință. Vasile Tomescu post(elnic), Petrache Manu".

Unele însemnări pot da impresia că ar fi banale, dar nimic nu este astfel. Plecând de la simpla notiță, textele capătă treptat aspect de istorie consemnată, se dezvoltă, nediferențiat decât de preocuparea individului observator și care consemnează, activitatea de a nota totul din toate domeniile. Totul începe ca fapt divers și consemnare personală pornită din cine știe ce factor afectiv, apoi se trece prin perspectiva personală (pentru unul era 16 aprilie, pentru altul era o anumită sărbătoare, pentru altul era în vremea când i s-a întâmplat ceva etc., fiecare făcând conexiunile care îl caracterizează). Obiectivitatea poate avea de suferit (cum este atunci când lipsește posibilitatea măsurătorilor ori – când există – a credibilității acestora, dar toate aceste din perspectiva actuală; alături de aceasta, mai este și problema surselor și a felului în care evenimentul poate fi perceput), dar capătă corp în cele din urmă. Alături de note de consemnare, dar parazitate cu perspectiva egocentrică: „S-au cutremurat pămîntul la 24 apr(ilie) «1»834, marți după Paști, în Săptămîna luminată, la 3 ceasuri și opt minunte din noapte, luînd-o încet și prelungat și apoi cătră sfîrșit au mai întărit cu zbuciumatul. În zioa ceia mă aflasem bolnav, cu stricarea stomahului", apar însemnări care furnizează, accidental, informații mult mai importante decât evenimentul care a provocat însemnarea: „Să să știe cine au scris aice: Ștefan copilul, Mihăilă ot Vamă, diiacul Ștefan ot Vamă, de cînd ai ișit văcăritul cel mare doi lei 10 parale, au scos Mătei vodă. Velet 7248 ‹1740› ghenare 18", sau cu note triste: „Ieromonah Hariton clisiarh ot Moldovița, mă rog să mă iertați, fraților", ori ironice: „Acestor slove le trebuie tarniță, căci sînt prea mari: ar putea aduce cu dînsele mălaiu de la țară! Dar nu-ți iaste mai lesne să le faci mai mici, să nu mînjești cartea, că șeade rău?"

Toate acestea dezvăluie mai multă umanitate decît naivitate, precum și preocuparea individului și a societății de a ști, de a fi racordat la organismul social, de a participa la viața acestuia. Se notează distanțe între localități, felurite caracteristici ce țin de organizarea socială de aici și din împrejurimi, o multitudine de date din cele mai variate, amplificare de preocupări ce mărturisesc asupra deschiderii societății. De la simplele consemnări, sau comentarii, se trece la înșiruirea de evenimente consemnate: „Au tunat la 27 ianuarie 1829. Au întrat moscalii în Moldova, la 21 apri-l(ie), au luat Varna, lîngă Țarigrad, la 12 noiemvr(ie) 1828. Au fulgerat în 22 martie și au tunat cu ploaie, 1829"; „Moscalii au întrat în Moldova la 22 aprilie 1828 și au început bătălia la 23 april(ie) acelaș an, și au luat Smail și Brăila, anu 1828, și cetate ce mare Șumila și Adrianopol au luat, și Salistra la anul 1829 în 9 iunii. Și împăratul turcescu au fugit din Țarigrad la Aziia tot atunce", sau însemnările cutremurelor de la 1827 la 1857 (vol. IV, p. 517-518), ale unor evenimente evenimente cruciale (nașteri și decese) din familia unui dascăl (vol. IV, p. 504), dar și descrieri foarte prolixe ale unor răzmeriță sau a altor asemenea evenimente.

INGRES: *Jean-Louis Prévost*

Pe de altă parte, aceste texte au servit pentru a se nota socoteli, calcul de cheltuieli, de beneficii, atotputernicele liste de inventar, agende, jurnale personale, planuri, instrucțiuni, ciorne de tot felul (unele par de discursuri care urmează a fi ținute, altele par modalități prin care cel ce scrie vrea să comunice cuiva din casă căruia preferă să îi aducă la cunoștință respectivul conținut astfel, iar nu direct). Totul, de parcă, pe fondul dorinței irezistibile de a se exprima în scris, indivizii erau lipsiți de hârtie. Astfel apar reflecții generate, poate, de realitatea și experiența cotidiană: „Mai bine iaste pruncul sărac și înțelept decît împăratul bătrîn și fără de minte, care nu știe mai mult a purta grijă. Ghenadie ieromonah", evenimente din viața comunității (crimă și pedeapsă): „Să să știia de cînd au junghiet un calic, anume Toader Pujuntică, pi preosfinția sa mitropolit Iacov în Curte domnească, coborîndu-să din vutcă și suindu-să pînă la ușă. Și calicul fiind acolo au dat cu cuțitul tocma prin brîu, duminică la 7 ceasuri din zi, martie 16 în zălile preaînălțatului domnu Alecsandru Calemah voievod. Iar pre calic, a dooază, l-au sco(s) la Divan și judecîndu-l toț arhiereii și mărie sa vodă și cu boierii, l-au dat ca sa-l taia în cinci bucăți. Și fă(cîn)du-să după poroncă, i-au pus capul în Ulița Mare, iar o parte au

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)

pus-o la Cerdacul lui Frențău, iar o parte au pus(-o) la Păcurar, iar o parte au pus(-o) la Albinețu, iar o parti au ce(rut) la Tătăraș. Le(at) 1796 martiia 19", și chiar chitanțe și bilețele: „Jos iscălitul, dau acest înscris al meu jidovului Mihel Guraru, să fii știut că am să-i dau douzăci lei, adică douzăci lei, în vade di la 15 avgust pînă la 14 noiemvri, cari pentru a lui săguranți urmezi a me is - călitură"; „Te poftesc pre dumneta ca să-mi dai o baler(că) di rachiu pentru nestra... cost pre aducătoriul acest(ei) scrisoari... . Let 1833 octomvre 20 zi(le). Ioan Dimitreu și ca să știu am iscălit".

INGRES *Femeie în costum specific regiunii Caen*

Individul nu mai vrea să tacă, dar procedează și la mici incantații magice și precaute: „Ascuțit-am acest condei și să știe că condeiu esti bun, de ar hi mîna bună".

Și toate acestea stau sub semnul faptului că se pune preț pe consemnarea în scris. Individul ne spune singur de ce scrie: pentru aducere aminte și pentru ca acele lucruri să fie în știrea oamenilor: „La anul 1829 noiemvrie 13, miercuri la 11 ceasuri di noapte, spre gioi, s-au cutremurat pămîntul și pentru ca să să știe s-au însămnat"; „Să să știe de cînd au prădat tătarăi țara Moldovăi, în domnie lui Vasile vodă. Leat 7158"; „Aici s-au însămnat pentru ținere de minte: tămîia albă să o pisezi și iarnă să bei cu vin, iar vara cu apă. Strafide dă fierbi și să bei pe ceas, cînd crește luna, dimineața, amiază, sară. Cu hiere de potărniche să te ungi la tîmpli și să deschid simțirile. Criire de găină sau rață să mănînci, foarte buni".

Toate se orînduiesc sub semnul nemuririi, după cum mărturisește un oarecare P. Păltinescu, despre care știm tocmai pentru că a știut ca, astfel, să nu moară: „Scris-am eu păcătosul cu mînă de țărnă, că știu bini că mîna putrezăști, dar slova stă pre loc. 1848 noiemv(rie) 19. P. Păltinescu".

7. Privind în continuare la volum, dar dintr-o altă perspectivă, observăm că migalei cu care principalul autor a adunat timp de aproape jumătate de secol, cu perseverența celor care cred cu fidelitate în ceva, i se adaugă înaltele rigori filologice conform cărora este întocmit volumul (profe - sorul Caproșu fiind nu numai un reputat istoric, dar și un consacrat și adevărat filolog).

Deși istoricul, observatorul în diacronie știe foarte bine că vremuri tulburi au fost mereu, ca fiecare epocă și-a avut perioadele ei de cumpănă, faptul acesta nu constituie un semn de optimism, dar este unul de încredere. Această încredere, însă, privește (la) spiritul uman, dotat cu darurile rațiunii, al autocontemplării critice și al capacității de redresare. Lucrarea de față nu reprezintă o interpretare, o modalitate discursivă prin care un istoric, folosindu-se de exemple mai mult sau mai puțin potrivite, încearcă să inculce idei proprii, să revizuiască ideile altora ori să le promoveze în vederea atingerii unui scop impus.

Precum multe alte contribuții pe care profesorul Caproșu le-a adus în ultimele decenii, *Însemnările* constituie prezentarea obiectivă, impersonală și aproape în lipsa culegătorului truditor, a unei părți a istoriei reale, a părții vii a acesteia. Profesorul Ioan Caproșu nu scrie cărți în care să încerce a ne arăta ascuțimea sa de spirit și brianța hermenezei sale. Domnia sa ne călăuzește în și prin spații și timpuri ce aparțin istoriei reale, în mințile și sufletele adevăraților părtași și făcători – obiecte și subiecte – ai Istoriei. În același fel după cum o plimbare cu Profesorul pe străzi, devine un privilegiu prin care spiritul își atinge superioarele meniri. Și în același chip, prin colaborarea cu o fostă doctorandă, Profesorul își afirmă autoritatea morală a continuatorului de școală, a celui care înțelege să sădească și să cultive spiritul școlii în care s-a format, a crescut, pe care a servit-o și pe care o lasă urmașilor pe care i-a format și călăuzit. Unitatea atitudinii sale vine nu doar din bunul simț înnăscut și augmentat prin educație, ci vine tocmai din forma de studiu al istoriei pe care îl practică și de care s-a pătruns.

Alexandru GAFTON

BDD-R10 © 2010 Primăria Municipiului Iași
Provided by Diacronia.ro for IP 18.97.14.90 (2026-11-13 15:10:03 UTC)